

Справа «Алексанян проти Росії» (“Aleksanyan v. Russia”)

У рішенні, ухваленому 22 грудня 2008 року у справі «Алексанян проти Росії», Суд постановив, що:

- було порушено ст. 3 Конвенції (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) стосовно ненадання заявнику ефективної медичної допомоги у слідчому ізоляторі;
- мало місце порушення ч. 3 ст. 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) стосовно неспроможності національних судів представити достатні підстави, які б виправдовували його подальше утримання під вартою;
- було порушено ст. 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) стосовно обшуків у помешканні п. Алексаняна;
- держава не спромоглася виконати свої обов'язки відповідно до ст. 34 Конвенції (право на індивідуальне звернення), оскільки не вжила у визначений строк тимчасові заходи, запропоновані Судом у листопаді та грудні 2007 року;
- слід зупинити утримання заявника під вартою.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд у якості справедливої сатисфакції зобов'язав Уряд Росії замінити утримання заявника під вартою на інший розумний та менш суворий запобіжний захід передбачений російським законодавством.

Обставини справи

Заявник Василь Георгійович Алексанян, 1971 р. н., є громадянином Росії. На час розгляду справи в Суді він знаходився у лікарні № 60 м. Москви.

До 2003 року п. Алексанян був членом Московської колегії адвокатів і працював керівником юридичного департаменту російської компанії «Юкос».

У 2003-2004 роках проти кількох керівників компанії були порушені кримінальні справи за звинуваченнями у шахрайстві та привласненні коштів в особливо великих розмірах. Крім того, податкові органи подали позов на компанію, вимагаючи сплати податків.

У березні 2006 року акціонери компанії «Юкос» призначили заявника на посаду виконувача обов'язків віце-президента компанії. У той же час розпочалася процедура її банкрутства. Рішенням Арбітражного суду м. Москви від 4 серпня 2006 року компанія «Юкос» була оголошена банкрутом. Це рішення було підтримане апеляційною інстанцією та набрало чинності 12 листопада 2007 року процедура банкрутства були припинена через те, що компанія «Юкос» припинила своє існування.

4 та 5 квітня 2006 року у помешканні п. Алексаняна було проведено обшук та конфісковано деякі документи, а 6 квітня 2006 року він був заарештований і взятий під варту. З цього часу термін утримання заявника під вартою кілька разів подовжувався, останнього разу – до січня 2009 року.

Під час утримання під вартою стан здоров'я п. Алексаняна постійно погіршувався. Його зір, який на момент затримання був слабким, погіршився до такого рівня, що він став майже сліпим. Більше того, у вересні 2006 року у нього виявили синдром набутого імунodefіциту людини (далі – СНІД).

До жовтня 2007 року внаслідок розвитку СНІДу заявник захворів на кілька інших хвороб, викликаних загальним послабленням організму. Пан Алексанян пройшов низку медичних оглядів, однак уповноважені органи влади не надали інформації про те, коли і яке саме лікування йому призначалось. У жовтні 2007 року заявника перевели зі слідчого ізолятора (далі – СІЗО), де він утримувався під вартою, до лікарні іншого СІЗО. Після чергового медичного огляду лікарі дійшли висновку, що п. Алексаняну потрібно негайно пройти курс лікування у спеціалізованій

лікарні. Того ж місяця слідчий у справі заявника, з огляду на стан його здоров'я, подав до суду клопотання про зміну запобіжного заходу – відпустити п. Алексяняна під заставу. Проте суд відмовився розглядати це клопотання.

26 листопада 2007 року Суд, відповідно до Правила 39 Регламенту Суду, запропонував Уряду Росії негайно забезпечити заявнику стаціонарне лікування у спеціалізованій лікарні. 21 грудня 2007 року Суд також запропонував Уряду сформувати медичну комісію з представників п. Алексяняна та органів влади, яка б змогла поставити діагноз захворюванням заявника та дати поради щодо подальшого їх лікування.

27 грудня 2007 року Уряд відповів, що заявникові може бути надане адекватне медичне обслуговування в умовах його перебування у лікарні СІЗО, а створення пропонованої медичної комісії не є можливим, оскільки суперечить національному законодавству.

31 січня 2008 року лікарі діагностували у заявника пов'язаний зі СНІДом рак лімфатичних вузлів.

8 лютого 2008 року заявника перевели до гематологічної лікарні, яка знаходиться за межами СІЗО. У цій лікарні його цілодобово охороняла міліція, а до вікон його палати прикріпили залізні решітки.

За останньою інформацією заявник і надалі перебуває у цій лікарні, де проходить курс лікування.

Зміст рішення Суду

Пан Алексянян скаржився на те, що, з огляду на стан його здоров'я, умови, в яких він утримувався під вартою, порівнювалось до нелюдських та таких, що принижували його людську гідність. Також він стверджував, що його затримання було незаконним та мотивувалось політичним й економічним переслідуванням його компанії. Крім того, заявник скаржився на незаконність проведених обшуків у його помешканні та на

негативний вплив утримання під вартою на його сімейне життя. При цьому він посилався на ст. 3, 5, 8, 13 та 18 Конвенції.

Заявник не оскаржував того, що коли він утримувався у в'язниці йому надавалась деяка загальна медична допомога. Зокрема, від своїх родичів або з аптеки у СІЗО він отримував загальновживані протизапальні та противірусні ліки й антисептики.

Однак основним питанням, яке потрібно було з'ясувати, було те, яке лікування отримував заявник після того як у нього виявили СНІД (включаючи можливість використання ним антиретровірусних препаратів та поміщення його до спеціалізованого лікувального закладу). Суд, взявши до уваги те, що п. Алексанян міг отримувати антиретровірусні ліки від своїх родичів, вирішив, що відсутність цих ліків у аптеці СІЗО сама по собі не становила порушення ст. 3 Конвенції.

Стосовно ж неспроможності влади надати заявнику спеціалізовану медичну допомогу Суд постановив, що ще з кінця жовтня 2007 року стан його здоров'я вимагав негайного поміщення до спеціалізованої лікарні. Тому, до моменту поміщення до цієї лікарні у лютому 2008 року, національні органи влади не спромоглися належно заопікуватися здоров'ям п. Алексаняна, що вразило його почуття гідності та спричинило страждання більші, ніж ті, які були неминуче пов'язані з ув'язненням. Останнє, на думку Суду, прирівнювалось до нелюдського та такого, що принижує людську гідність, поводження. Відтак, мало місце порушення ст. 3 Конвенції.

Пан Алексанян був заарештований 6 квітня 2006 року. З того часу, тобто протягом двох років і восьми місяців, він утримувався під вартою. Аби виправдати такий довгий час тримання заявника під вартою, Уряду потрібно було вказати на справді вагомі причини.

Суд, оцінивши аргументи, на які посилався російський Уряд, постановив, що національні суди так і не змогли довести того, що

п. Алексанян міг повторно вчинити злочин, впливати на свідків чи знищувати докази.

Зважаючи на важкий стан здоров'я заявника, небезпека його втечі, про яку стверджував Уряд, видається малоімовірною. Стосовно ж небезпеки втечі за кордон національні органи влади так і не пояснили, чому вилучення у п. Алексаняна паспорта громадянина Росії (захід, передбачений національним законодавством у разі звільнення особи під заставу) не було достатнім, щоб запобігти його переховуванню за межами Росії.

Більше того, на жодній стадії процесу національні суди не розглядали можливості звільнення заявника під заставу – навіть тоді, коли слідчий у справі сам вимагав застосування такого заходу.

Врешті-решт 6 лютого 2008 року судове слідство по справі п. Алексаняна було тимчасово зупинене з огляду на поганий стан його здоров'я. Відповідно до національного законодавства, короткі перерви у судових слуханнях задля лікування підозрюваних були дозволеними. Однак заявник вже провів понад 34 місяці під вартою, а деякі з його хвороб були невиліковними. Тому його утримання під вартою могло тривати протягом невизначеного часу, а судові засідання могли так ніколи й не відновитися. За цих обставин, утримання п. Алексаняна під вартою втратило будь-яку розумну мету, а тому його продовження суперечило ст. 5 Конвенції.

Суд вважає, що з грудня 2006 року уповноважені органи влади подовжували утримання заявника під вартою на підставах, які не можуть вважатися «відповідними» та «достатніми». Відтак, мало місце порушення ч. 3 ст. 5 Конвенції.

Суд дійшов висновку про те, що ордери на обшук помешкання п. Алексаняна у квітні 2006 року мали занадто широкі формулювання, а це в результаті дало обвинуваченню майже необмежену свободу дії у

з'ясуванні того, які документи були «предметом зацікавлення» слідства. Це порушення є достатнім, аби дійти висновку, що проведені обшуки помешкання заявника були здійснені на порушення ст. 8 Конвенції.

Суд зажадав від Уряду Росії застосувати два тимчасові заходи. Відповідно до першого, не пізніше 8 лютого 2008 року заявника потрібно було помістити до спеціального лікувального закладу за межами СІЗО. Навіть припускаючи те, що лікарня у СІЗО могла вважатись «спеціалізованим лікувальним закладом», було зрозуміло, що протягом більш ніж двох місяців Уряд, постійно відмовляючись застосувати цей тимчасовий захід, поставив здоров'я і навіть життя заявника у небезпеку. За цих умов незастосування цього заходу є провиною влади, яка, отже, виявила небажання співпрацювати з Судом.

Що ж стосується другого тимчасового заходу, то російські органи влади не дозволили оглянути заявника медичною комісією, включаючи лікаря за вибором п. Алексянана. Зважаючи на те, що заявник був серйозно хворий та тримався під вартою, а тому не міг збирати всю необхідну інформацію самостійно, така позиція органів влади прирівнювалась, за цих умов, до спроби перешкодити заявнику у здійсненні його права подати індивідуальне звернення, передбачене ст. 34 Конвенції.

Відтак, не виконавши тимчасових заходів, вказаних у Правилі № 39 Регламенту Суду, Уряд Росії не виконав своїх зобов'язання відповідно до ст. 34 Конвенції.

Пан Алексянан, посиляючись на ст. 34 Конвенції, скаржився також на тиск, який чинився на нього та на його адвоката у зв'язку з процесом у Страсбурзі. Проте Суд, проаналізувавши усі матеріали справи, дійшов висновку, що ці твердження заявника не були достатньо обґрунтованими.

Суд, взявши до уваги зроблені ним висновки стосовно порушень Конвенції, а також зважаючи на важкість захворювань заявника, вважає,

що подальше утримання його під вартою є неприпустимим. Відтак, він постановив, що задля того, аби виконати свої обов'язки відповідно до ст. 46 Конвенції, Уряд Росії був зобов'язаний замінити утримання заявника під вартою на інший розумний та менш суворий запобіжний захід передбачений російським законодавством.